

Валентина БОНЯК

професор кафедри теорії
та історії держави і права,
доктор юридичних наук, професор

Іван ПАТАЛАХА

аспірант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)*

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄСПЛ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Україна стала стороною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з 11 вересня 1997 року, однак лише із прийняттям у лютому 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» були врегульовані відносини, які виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України, зокрема і включно щодо впровадження у вітчизняне судочинство та адміністративну практику держави європейських стандартів прав людини [1].

Проблема дотримання прав людини була і залишається важливим аспектом діяльності держав. Так, станом на 31.10.2022 р. по кількості скарг Україна займає після Туреччини та Росії третє місце – всього 10750 звернень або 14,3% від загальної кількості таких позовів [2] і значна частка таких скарг від громадян України до ЄСПЛ стосувалася порушення ст. 6 Конвенції – всього 35% [3, с. 2].

Тож порушення права на справедливий суд є і залишається суттєвою проблемою для нашої держави, яка потребує свого вирішення.

Ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує:

- право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом;
- публічність розгляду справи (крім законодавчо встановлених винятків);
- невинуватість особи, доки її вина не буде доведена в установленому законом порядку);
- права обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення [4].

Усі ці елементи є невід'ємними частинами належного відправлення правосуддя і є основними показниками дієвості судової влади.

Найпоширеніші категорії справ, що розглядаються ЄСПЛ за ст. 6, стосуються необґрунтованості судових рішень і невиправдано тривалих судових проваджень.

Так, справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» стосується того, що позивач не отримав у повному обсязі грошову компенсацію, яку йому було призначено у 2001 році і навіть через 7 років рішення національного суду так і не було виконано в повному обсязі. ЄСПЛ наголошує, що Україна повинна була невідкладно – не пізніше ніж до 15 липня 2011 року, – запровадити в національну правову систему відповідний засіб юридичного захисту або поєднання таких засобів після його перших рішень, у яких було вказано на наявність численних аналогічних порушень Конвенції у зв'язку з невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів про відшкодування та у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо таких порушень[5].

Вказані затримки пояснюються як браком бюджетних коштів, так і бездіяльністю з боку державних виконавців та недоліками національного законодавства, унаслідок чого заявник не мав можливості домогтися виконання судових рішень у ситуації, коли в бюджеті не було передбачено коштів на такі цілі.

Прикладом порушення права на справедливий суд є і справа «Наталія Михайленко проти України», що стосувалась відсутності доступу до суду для осіб, які хочуть відновити свою дієздатність. У 2007 р. заявницю було позбавлено дієздатності на тій підставі, що вона страждала від серйозного психічного захворювання. Поступово психічне здоров'я заявниці покращилося. У 2009 р. її опікун подав клопотання про відновлення її дієздатності, але заяву було відхилено без розгляду по суті через неодноразову неявку опікуна до суду. У 2010 р. заявниця сама подала заяву про відновлення її правоздатності. Однак і ця заява та її наступні апеляційні скарги були відхилені на тій підставі, що ЦПК України не передбачав права осіб, які були визнані недієздатними, подавати до суду таку заяву. Ця норма не відповідала стандартам міжнародного права і була дискримінаційною [6].

У справі «Трегубенко проти України» заявник скаржився на те, що скасування остаточного і обов'язкового рішення суду, винесеного на його користь у порядку нагляду, порушило його права, передбачені ч. 1 ст. 6 Конвенції. Вивчивши матеріали справи, Страсбурзький суд одноголосно визнав порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на те, що було скасоване остаточне та обов'язкове судові рішення, винесене на користь заявника - в порядку нагляду та була наявна відмова у доступі до суду [7].

Статтею 6 Конвенції також гарантується право на розгляд справи судом у «розумні строки». ЄСПЛ були встановлені певні критерії, через призму яких необхідно оцінювати тривалість провадження: складність справи, поведінка заявника, дії відповідних органів та ін. Ці питання були

предметом аналізу Страсбурзького суду справи "Странніков проти України", де Суд дійшов висновку про занадто велику тривалість оскаржуваного процесу, що не відповідає вимозі «розумний строк», тобто мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції [8].

У справі «Совтрансавто-Холдинг проти України» заявник, посилаючись на ст. 6 параграфу 1 Конвенції стверджував, що його справа не була розглянута справедливо та протягом розумного строку незалежним і безстороннім судом, а також не було забезпечено відкрите слухання при розгляді його справи. Суд проаналізував обставини справи і дійшов висновку про те, що мало місце порушення статті 6 параграфу 1 Конвенції [9].

Отже, здійснений аналіз правових позицій ЄСПЛ у справах про порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод свідчить про те, що національні суди України при розгляді справ ще недостатньо застосовують як саму Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, такі практику ЄСПЛ як джерело права. Водночас сучасний євро інтеграційний поступ нашої держави, а також позитивні зміни у національному законодавстві як ніколи раніше сприяють застосуванню національними судами положень Конвенції, що вже у найближчому майбутньому убезпечить нашу державу від констатації Страсбурзьким судом таких фактів.

1. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006, №3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

2. Pending applications allocated to a judicial formation 31.10.2022. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2022_BIL.PDF (дата звернення: 01.12.2022).

3. Violations by Article and by State 1959 – 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf (дата звернення: 01.12.2022).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод в редакції від 01.08.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (дата звернення: 01.12.2022).

5. Справа Юрій Миколайович Іванов проти України. Рішення Європейського Суду з прав людини від 15.10.2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 01.12.2022).

6. Справа Наталія Михайленко проти України. Рішення Європейського Суду з прав людини від 30.05.2013 року. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/nataliya-myhajlenko-proty-ukrayiny-rish/> (дата звернення: 01.12.2022).

7. Справа "Трегубенко проти України" (заява N 61333/00): Рішення ЄСПЛ від 2 листопада 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_355#Text (дата звернення: 01.12.2022).

8. Справа "Странніков проти України" (заява N 49430/99): Рішення ЄСПЛ від 3 травня 2005 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_389#Text (дата звернення: 01.12.2022).

9. Справа "Совтрансавто-Холдинг" проти України" (заява N 48553/99): Рішення ЄСПЛ від 25.07.2002 (чинне з 6 листопада 2002 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text (дата звернення: 01.12.2022).